

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia 19 (2021)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.19.44

Maja Wojciechowska

Uniwersytet Gdański

ORCID 0000-0002-5340-3722

Czy bibliotekarze mogą budować sieci społecznego zaangażowania?

Wyniki badania postaw personelu bibliotecznego

Wprowadzenie

Kapitał społeczny budzi w ostatnich latach żywe zainteresowanie zarówno wśród socjologów, ekonomistów czy geografów, jak i badaczy zajmujących się analizą funkcjonowania instytucji kultury i nauki – bibliologów oraz kulturoznawców. Choć jego geneza wywodzi się z socjologii, to kolejne badania pokazują, że ma on wpływ na wiele sfer życia ludzkiego. Biblioteki, kojarzone przede wszystkim z udostępnianiem źródeł wiedzy, pełnią dziś coraz częściej wiele nowych funkcji społecznych. Z instytucji niejednokrotnie postrzeganych jako hermetyczne, obwarowane licznymi zasadami, dostępne dla wąskiego grona odbiorców, stają się placówkami aktywnie działającymi na rzecz lokalnych społeczności, zapewniając im, poza dostępem do książek, szeroką ofertę kulturalną oraz społeczną. Ponieważ wysokorozwinięte społeczeństwa coraz częściej cechują się alienacją, brakiem zaufania i współdziałania, istotne jest zapewnienie miejsc, w których mogłoby dochodzić do aktywizacji społecznej:

- miejsc spotkań i „zwoorników” społeczności lokalnej;
- miejsc integracji i inkluzji społecznej;
- źródeł budowania tożsamości oraz dumy lokalnej;
- źródeł współpracy z organizacjami pozarządowymi i wolontariuszami¹.

Wydaje się, że przy odpowiednim przygotowaniu cele te mogą być realizowane przez lokalne biblioteki publiczne oraz domy kultury.

1 J. Działek, M. Murzyn-Kupisz, *Rola bibliotek w budowaniu i wzmacnianiu zasobów kapitału społecznego w województwie małopolskim*, „Zarządzanie Biblioteką” 2014, t. 1, nr 6, s. 12.

Zaangażowanie społeczne jako przejaw kapitału społecznego

Według Roberta Putnama na kapitał społeczny składają się normy wzajemności i sieci społecznego zaangażowania². I choć w literaturze można odnaleźć różne podejścia do tego zjawiska i jego interpretacje³, to nie ulega wątpliwości, że kapitał społeczny ma charakter kolektywny – jest dobrem publicznym, które jest jednak tworzone przez indywidualne jednostki, charakteryzujące się różnymi systemami wartości, odmiennymi dążeniami, przekonaniami i innym nastawieniem do otaczającego świata. Jednostki te dzięki funkcjonowaniu w sieciach społecznych, w których preferowane są podobne normy, zachowania i cele, zyskują oparcie w grupie, stając się częścią większej i zorganizowanej w specyficzny sposób społeczności. Powoduje to szereg korzyści w różnych sferach życia ludzkiego. Wśród nich wymienia się: rozwój gospodarczy, dążenie do demokratyzacji społeczeństw, zwiększenie efektywności rządów (w tym samorządów lokalnych), rozwój lokalnych społeczności, edukacji, kultury, poprawa zdrowia (fizycznego i psychicznego) jednostek oraz zbiorowości, a także zwalczanie przestępczości, narkomanii, a nawet ograniczanie ciąż u nastolatek⁴. Wiele z tych zależności wymaga jeszcze zbadania i udokumentowania. W niniejszym artykule analizie poddane zostaną postawy personelu bibliotek, które mogą stać się czynnikiem wspierającym lub hamującym budowanie kapitału społecznego w środowisku bibliotek i lokalnych społeczności, na rzecz których działają.

Jak dowodzi Putnam, osoby, które funkcjonują w różnych sieciach społecznych (formalnych oraz nieformalnych), mają więcej zaufania do ludzi i częściej oferują pomoc innym. Z kolei osoby pozostające w izolacji są mniej skłonne do współpracy, niesienia pomocy oraz okazywania zaufania drugiemu człowiekowi⁵. Nawiązywanie kontaktów społecznych i samoorganizacja lokalna sprzyjająca działaniom nastawionym na realizację wspólnych celów grupy oraz wzajemne wsparcie mają pozytywne skutki zarówno dla jednostek, jak i całych zbiorowości oraz regionów. Aktywność i zaangażowanie społeczne mieszkańców oraz wsparcie ze strony grupy uznawane są za przejaw kapitału społecznego, przy czym wsparcie to nie musi być związane z zapomogami finansowymi czy materialnymi. Za równie ważne uważane jest wsparcie emocjonalne, psychiczne oraz specjalistyczna pomoc zgodna z kompetencjami i możliwościami osób należących do sieci (np. doradztwo prawnicze, finansowe, rekomendacja w zakładach pracy itp.).

Z punktu widzenia psychologii społecznej zaangażowanie społeczne jest „zachowaniem ukierunkowanym na cel powiązany z celem grupy wtórnej, który podlega kontroli wolicjonalnej, nie wynika z sankcji (kulturowych, formalnoprawnych,

2 R. D. Putnam, R. Leonardi, R. Y. Nanetti, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton 1993.

3 Warto sięgnąć również po prace Jamesa Colemana (*Social Capital in the Creation of Human Capital*), Pierre'a Bourdieu (*La distinction: Critique sociale du jugement*) czy Francis'a Fukuyamy (*Social Capital and Global Economy*).

4 R. D. Putnam, R. Leonardi, R. Y. Nanetti, dz. cyt.; R. Putnam, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York 2000.

5 R. Putnam, dz. cyt.

instytucjonalnych) i ma uświadomioną lub nieuświadomioną wartość instrumentalną dla działającego podmiotu⁶. Wedle tej definicji osobami zaangażowanymi społecznie będą jednostki działające np. w grupach zawodowych, różnego typu organizacjach i grupach społecznych, humanitarnych, samopomocowych, obywatelskich i innych, które mogą aktywnie współpracować z biblioteką.

Coraz częściej zwraca się uwagę, że spójność społeczną opierającą się na integracji lokalnych środowisk można osiągać dzięki włączaniu w procesy aktywizacyjne instytucji kultury⁷. Biblioteki publiczne, obok domów kultury, mogą stanowić centra dialogu i spotkań, które oprócz swoich podstawowych zadań mogą również przyczyniać się do budowania dialogu między różnymi grupami ludności (grupami pokoleniowymi, grupami etnicznymi, grupami zawodowymi itd.), stanowić miejsce spotkań i nawiązywania kontaktów społecznych, walczyć z wykluczeniem społecznym (osób starszych, zacofanych cyfrowo, imigrantów, osób wyalienowanych społecznie, borykających się z różnego rodzaju dysfunkcjami, niepełnosprawnych itp.), pomagać w niwelowaniu braków związanych z gorszym wykształceniem, bezrobociem, kształtować postawy obywatelskie, pobudzać aktywność społeczną, wspierać budowanie społeczeństwa obywatelskiego i wreszcie pomagać we wzmacnianiu tożsamości lokalnej i regionalnej⁸. Do przesłanek, które wskazywałyby, że biblioteki są w stanie realizować wymienione funkcje, można zaliczyć następujące fakty:

- jako instytucje publiczne cieszą się bardzo wysokim poziomem zaufania (również wśród grup tzw. „wykluczonych”);
- posiadają infrastrukturę (pomieszczenia, sprzęt komputerowy itp.), dzięki czemu mogą stanowić miejsce spotkań mieszkańców i różnego rodzaju grup (hobbystów, pasjonatów, aktywistów), miejsce prowadzenia prelekcji, dyskusji, warsztatów, pokazów, kursów, wystaw itp.;
- w małych miejscowościach często są jedynymi instytucjami publicznymi;
- są otwarte dla wszystkich grup mieszkańców, niezależnie od ich obywatelstwa, statusu majątkowego, wykształcenia, przekonań politycznych itp.;
- posiadają stosunkowo dobrze wykształcony personel;
- mogą współpracować z innymi podmiotami publicznymi i prywatnymi (domami kultury, szkołami, pracowniami językowymi, ośrodkami pomocy społecznej, muzeami, ośrodkami sportowymi itd.).

Aby ocenić przydatność instytucji bibliotecznych pod względem możliwości wspierania rozwoju kapitału społecznego i budowania społecznych sieci zaangażowania,

6 D. Kanafa-Chmielewska, *Zaangażowanie społeczne z perspektywy psychologicznej*, „Psychologia Społeczna” 2016, t. 11, nr 3, s. 310–320.

7 *Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Projekt. Część II*, red. M. Boni, Warszawa 2011, [on-line:] http://zds.kprm.gov.pl/sites/default/files/dsrk_2_tom_17_listopada_2011_0.pdf – 10.06.2020; *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*, red. M. Smoleń, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Załącznik do uchwały nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Monitor Polski. Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej, poz. 378, Warszawa 2013.

8 M. Wojciechowska, *Kształtowanie kapitału społecznego. Ujęcie z perspektywy bibliotekoznawczej*, Warszawa 2019.

należy wziąć jeszcze pod uwagę czynnik ostatni, a mianowicie postawy społeczne i osobowościowe zatrudnionego personelu. Jest to istotna kwestia, decyduje bowiem o atmosferze panującej w instytucji. Pracownicy i kadra kierownicza, w zależności od swojego nastawienia, mogą wspierać lub blokować aktywność społeczną biblioteki. Trzeba podkreślić, że kapitał społeczny jest szczególnie „wrażliwy” na tego typu uwarunkowania, a sieci społeczne powstają tam, gdzie można znaleźć odpowiednie nastawienie i przyjazną atmosferę, warunki materialne pozostawiając na drugim miejscu.

Rozwój lokalnych społeczności poprzez sieci współpracy

Rozwój lokalnych społeczności można osiągać dzięki wielu instrumentom, metodom, współpracy instytucji z różnych obszarów gospodarki, nauki i kultury oraz indywidualnym, zaangażowanym jednostkom. Istotne znaczenie ma wsparcie instytucji cieszących się zaufaniem społecznym, które wzmacniają aktywność wspólnoty oraz pomagają jej w samoorganizacji. Taką rolę mogą odgrywać biblioteki, zapewniając mieszkańcom przestrzeń oraz wsparcie techniczne i pomoc wykwalifikowanej kadry w organizowaniu spotkań i różnego typu aktywności. W jednym z artykułów na temat spójności społecznej można przeczytać, że

głównym celem prac na rzecz rozwoju społeczności jest wspólne przyczynianie się do zmian na lepsze poprzez: określanie potrzeb i praw społeczności, jej obowiązków oraz szans, jakie przed nią stoją, działania, poprzedzone odpowiednim planowaniem i organizacją, ocenę skuteczności działań i wyników, jakie przyniosły, niwelowanie niesprawiedliwości, zwalczanie dyskryminacji⁹.

Niewątpliwie biblioteki mogłyby realizować część z tych działań.

Z kolei na stronie Ogólnopolskiego Forum Organizatorów Społeczności Lokalnej można przeczytać:

Zadanie budowania sieci współpracy przyświeca organizatorowi społeczności lokalnej od początku jego aktywności na wybranym terytorium. Organizator, pracując w społeczności, łączy trzy role społeczno-zawodowe: animatora lokalnego, organizatora sieci społecznych (networkera) i lokalnego polityka społecznego. Budując sieć współpracy, w szczególności wchodzi w rolę organizatora sieci społecznych, którego zadaniem jest tworzenie sieci współpracy, budowanie lokalnych partnerstw, a także pełnienie funkcji mediacyjnych i pośredniczących. Pełniąc tę rolę zawodową, zawiązuje relacje społeczne między członkami społeczności, buduje i rozwija własne relacje z mieszkańcami oraz przedstawicielami instytucji, organizacji, podmiotów z terenu działania. Tworzy kanały komunikacyjne lub

⁹ *Rozwój społeczności, budowanie zdolności i rozwój gospodarczy. Definicje według CDF i zagadnienia powiązane*, [on-line:] http://www.owes.info.pl/biblioteka/rozwoj_spolecznosci_sue_webb.pdf – 18.09.2020.

też sam pośredniczy w przekazywaniu informacji, zaprasza i mobilizuje do budowania i podtrzymywania wzajemnych kontaktów, a także dostarcza informacji, zaszczepia idee, dzieli się entuzjazmem i dba o wzajemne wspieranie się partnerów¹⁰.

Jak czytamy dalej, proces budowania sieci współpracy rozpoczyna się od diagnozowania w lokalnej społeczności zasobów o charakterze instytucjonalnym, czyli instytucji i organizacji działających w sferze publicznej, pozarządowej i biznesowej, ale również ważnych z punktu widzenia mieszkańców¹¹, wśród których mogą znaleźć się również biblioteki, pod warunkiem jednak, że ich zasoby fizyczne oraz niematerialne będą spełniać określone warunki i wymogi. Wśród zasobów niematerialnych należy wymienić nie tylko wiedzę i kompetencje personelu, ale również jego postawy, które są warunkiem budowania płaszczyzny porozumienia.

Koncepcja i metodyka badania

Ponieważ wcześniej nie prowadzono na większą skalę badań dotyczących indywidualnego kapitału społecznego w środowisku zawodowym bibliotekarzy, w latach 2018–2019 zostały przeprowadzone badania wśród pracowników bibliotek z 20 krajów świata. Poza dokonaniem pomiaru indywidualnego kapitału społecznego wykonano analizę aktywności społecznej i postaw, które mają wpływ na budowanie wokół bibliotek sieci społecznego zaangażowania. Analiza ta zostanie omówiona w niniejszym tekście.

Badania zostały zrealizowane przy pomocy ankiety elektronicznej liczącej 47 pytań, przesłanej do pracowników zatrudnionych na stanowiskach bibliotekarskich we wszystkich typach bibliotek (publicznych, akademickich, naukowych, technicznych, medycznych, wojskowych itd.). Objęły bibliotekarzy z: Australii, Austrii, Belgii, Białorusi, Czech, Danii, Francji, Irlandii, Kanady, Niemiec, Nowej Zelandii, Polski, Rosji, Słowacji, Stanów Zjednoczonych, Szwajcarii, Szwecji, Ukrainy, Węgier oraz Wielkiej Brytanii. Warunkiem uczestniczenia w badaniach było posiadanie aktywnego konta mailowego, które służyło do komunikacji, prowadzonej w języku urzędowym danego kraju. Uwzględniono wyłącznie wyniki z państw, które przesłały minimum 50 poprawnie wypełnionych formularzy. W konsekwencji uzyskano ogółem 6593 ważne odpowiedzi – 13,7% ankietowanych stanowili mężczyźni, 86,3% kobiety; 8,4% osoby do 30. roku życia, 48,5% osoby od 31. do 50. roku życia i 43% osoby powyżej 50. roku życia.

Celem przygotowanej analizy było ustalenie, czy pracownicy bibliotek reprezentują otwarte postawy społeczne, chcą angażować się społecznie oraz czy są wrażliwi na potrzeby drugiego człowieka, co stanowi warunek do budowania sieci

10 Ogólnopolskie Forum Organizatorów Społeczności Lokalnej, *Jak budować sieci współpracy?*, 2020, [on-line:] <http://www.osl.org.pl/jak-budowac-siec-wspolpracy/> – 15.09.2020.

11 Tamże.

społecznego zaangażowania i rozwijania kapitału społecznego lokalnych wspólnot poprzez skoncentrowanie ich aktywności wokół bibliotek. Skupiono się na ustaleniu kilku kluczowych kwestii, tj.:

1. Czy bibliotekarze angażują się w pomoc drugiemu człowiekowi, tj. czy sami, bez nacisku ze strony przełożonych i nieodpłatnie, chcą wspierać osoby potrzebujące?
2. Czy mają wewnętrzne przekonanie, że ich działania mają wpływ na życie lokalnej społeczności?
3. Czy ich działania społeczne są wspierane przez przełożonych?
4. Na jakiego typu celach życiowych się koncentrują – finansowych, społecznych, czy związanych z samorealizacją?

Odpowiedź na te pytania pozwoliła ustalić, czy bibliotekarze jako grupa zawodowa są otwarci na współpracę ze środowiskiem i chcą angażować się społecznie – zatem czy ich nastawienie i postawy życiowe będą sprzyjać rozwijaniu kapitału społecznego wśród lokalnych społeczności, czy go blokować, i w związku z tym czy istnieje możliwość koncentrowania życia społecznego małych aglomeracji wokół bibliotek, które mogłyby prowadzić działania aktywizacyjne i integracyjne.

W opracowaniu statystycznym zależności odpowiedzi na pytania nominalne zastosowano test chi-kwadrat niezależności. Dla zmiennych ilościowych zastosowano dla płci test U Manna-Whitneya, a dla stanowiska, miejscowości, wieku i typu biblioteki test ANOVA Kruskala-Wallis. Wszystkie testy zostały obliczone na poziomie istotności statystycznej $\alpha = 0,05$.

Wyniki badania

Badania pokazały, że grupa zawodowa bibliotekarzy posiada stosunkowo wiele cech korzystnych z punktu widzenia budowania kapitału społecznego. Pracownicy tych instytucji mogą aktywnie uczestniczyć w tworzeniu sieci społecznego zaangażowania wśród lokalnych społeczności. Zanim jednak omówione zostaną szczegółowe wyniki analizy, warto zwrócić uwagę na kilka kwestii uwzględnionych w badaniu. Przede wszystkim bibliotekarze charakteryzują się wysokim poziomem zaufania do innych ludzi, co związane jest z otwartością, utrzymywaniem aktywnych relacji społecznych i jest uważane za przejaw kapitału społecznego. 54,8% ankietowanych zadeklarowało, że „Większości ludziom można ufać”, podczas gdy wynik ogólny dla społeczeństwa polskiego zwykle oscyluje wokół 20% – w 1995 roku wynosił 17,9%, a w 2018 r. – 22%¹². Ponadto bibliotekarze ufają swoim współpracownikom (69,7%) i przełożonym (67,9%), także bibliotekę uważają za instytucję, która wzbudza zaufanie (95,2%). Co cenne, w większości reprezentują pogląd,

12 *Kapitał społeczny: interpretacje, impresje, operacjonalizacja*, red. M. Klimowicz, W. Bokajło, Warszawa 2010; Centrum Badania Opinii Społecznej, *O nieufności i zaufaniu. Komunikat z badań*, nr 35/2018, [on-line:] https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_035_18.PDF – 10.05.2020.

że rozwój bibliotek zależy jest od ich aktywności i zaangażowania (89,7%), które zwykle przejawiają. Dyrekcja tych instytucji zwykle wspiera różnego rodzaju działania prospołeczne (88%), choć niekiedy pod warunkiem, że nie odbywają się one kosztem podstawowych usług (51,1%). Sami bibliotekarze deklarują, że zdarza im się dobrowolnie i nieodpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo też pracować społecznie na rzecz potrzebujących (80,8%); w ciągu ostatnich pięciu lat pracowali jako wolontariusze (46,6%), znają innych bibliotekarzy, którzy dobrowolnie i nieodpłatnie pracują na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi lub miasta albo pracują społecznie na rzecz potrzebujących (67,7%). W przypadku pytania „Proszę podać, co jest dla Pana/Pani ważne w życiu” odpowiedź „Pomagać potrzebującym” znalazła się na czwartym miejscu (z ośmiu), a wskazało ją 25% bibliotekarzy. Wysoko uplasowały się również odpowiedzi „Mieć kochającą rodzinę” (76,4%) i „Mieć zawsze przyjaciół” (54,7%). Cele finansowe i związane z osiągnięciem sukcesów okazały się mniej istotne dla tej grupy respondentów¹³.

Po nakreśleniu tła i zilustrowaniu postaw pracowników bibliotek można przejść do analizy statystycznej uzyskanych odpowiedzi – wybrano do niej odpowiedzi na pytania, które mogą wskazywać na gotowość lub niechęć do animowania życia społecznego. Uznano, że kluczowe znaczenie mogą tu mieć zarówno wcześniejsze doświadczenia bibliotekarzy związane z wolontariatem lub innymi formami okazywania pomocy, aktywność na rzecz lokalnej społeczności, środowiska, kościoła, wsi lub miasta, jak i cele życiowe, które mogą być nakierowane na samorealizację (osiąganie celów finansowych, rozwijanie własnej kariery) lub na pomoc innym czy też aktywne stosunki społeczne (dobre relacje rodzinne i przyjacielskie). Szczegółowe statystyki zostały ujęte w tabelach, natomiast główne wnioski zostaną dodatkowo omówione w komentarzach.

W tabeli 1 przedstawiono statystyki testu chi-kwadrat weryfikujące, czy odpowiedzi na poszczególne pytania zależą od zmiennych, tj. typu biblioteki, zajmowanego stanowiska, wielkości miejscowości, w której zlokalizowana jest biblioteka, oraz wieku i płci respondentów. Różnice statystycznie istotne ($p < 0,05$) występują w zasadzie w większości zależności. Jedynie płeć nie różnicuje odpowiedzi a pytania: „Czy w przeciągu ostatnich pięciu lat pracował/a Pan/Pani jako wolontariusz/ka?”, „Czy zgodziłby się Pan/Pani na obniżenie swojego wynagrodzenia aby:” oraz „Proszę podać, co jest dla Pana/Pani ważne w życiu: pomagać potrzebującym”. Wiek nie różnicuje odpowiedzi wyłącznie na pytanie: „Jak Pan/Pani sądzi, jaki wpływ na życie lokalnej społeczności mają osoby takie jak Pan/Pani?”. Osoby z różnymi stanowiskami nie różnicują odpowiedzi na pytanie: „Proszę podać, co jest dla Pana/Pani ważne w życiu: pomagać potrzebującym”. Brak różnic wynika z faktu istotności $p > 0,05$.

13 M. Wojciechowska, dz. cyt.

Tabela 1. Statystyki testu chi-kwadrat

		Typ biblioteki	Stanowisko	Miejscowość	Wiek	Płeć
Czy kiedykolwiek zdarzyło się Panu/Pani dobrowolnie i nieodpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo też pracować społecznie na rzecz potrzebujących?	chi-kwadrat	75,290	78,681	64,299	21,982	16,363
	df	4	2	3	2	1
	istotność	< 0,001	< 0,001	< 0,001	< 0,001	< 0,001
Czy w przeciągu ostatnich pięciu lat pracował/a Pan/Pani jako wolontariusz/ka?	chi-kwadrat	50,363	40,177	117,074	13,913	1,991
	df	4	2	3	2	1
	istotność	< 0,001	< 0,001	< 0,001	0,001	0,158
Jak Pan/Pani sądzi, jaki wpływ na życie lokalnej społeczności mają osoby takie jak Pan/Pani?	chi-kwadrat	284,388	146,284	203,982	8,931	20,714
	df	12	6	9	6	3
	istotność	< 0,001	< 0,001	< 0,001	0,177	< 0,001
Czy zgodziłby się Pan/Pani na obniżenie swojego wynagrodzenia, aby:	chi-kwadrat	154,614	89,475	31,018	81,744	5,271
	df	16	8	12	8	4
	istotność	< 0,001	< 0,001	0,002	< 0,001	0,261
Czy dyrekcja Pana/Pani biblioteki wspiera działania prospołeczne?	chi-kwadrat	292,348	144,954	122,288	29,770	10,700
	df	8	4	6	4	2
	istotność	< 0,001	< 0,001	< 0,001	< 0,001	0,005
Czy zna Pan/Pani jakiegoś bibliotekarza, o którym wiadomo, że dobrowolnie i nieodpłatnie pracuje na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi lub miasta albo też pracuje społecznie na rzecz potrzebujących?	chi-kwadrat	123,779	53,165	6,554	12,814	13,073
	df	4	2	3	2	1
	istotność	< 0,001	< 0,001	0,088	0,002*	< 0,001
Proszę podać, co jest dla Pana/Pani ważne w życiu: pomagać potrzebującym	chi-kwadrat	20,318	3,740	11,300	22,077	1,886
	df	4	2	3	2	1
	istotność	< 0,001	0,154	0,010	< 0,001	0,170

Źródło: opracowanie własne.

W pierwszej kolejności przeanalizowano, czy typ biblioteki, w której zatrudniony jest respondent, wpływa na zachowania społeczne i postawy (tab. 2). Jak pokazało badanie, istotnie statystycznie bibliotekarzom szkolnym (89%) i bibliotekarzom zatrudnionym w bibliotece publicznej (84%) najczęściej zdarza się dobrowolnie i nieodpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo też pracować społecznie na rzecz potrzebujących. Jako wolontariusze najczęściej (51,4%) pracowali w przeciągu ostatnich pięciu lat pracownicy bibliotek publicznych. Również pracownicy bibliotek publicznych (71,9%) i fachowych (71,1%) najczęściej deklarują, że znają jakiegoś bibliotekarza, o którym wiadomo, że dobrowolnie i nieodpłatnie pracuje na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi lub miasta albo też pracuje społecznie na rzecz potrzebujących. Z kolei pracownicy bibliotek uczelnianych najczęściej (34,8%) wskazywali, że ich wpływ na życie lokalnej społeczności jest niewielki.

Tabela 2. Statystyki krzyżowe odpowiedzi na poszczególne pytania w zależności od typu biblioteki

		Typ biblioteki									
		publiczna		uczelniana		szkolna		naukowa (nieuczelniana)		inna	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Czy kiedykolwiek zdarzyło się Panu/Pani dobrowolnie i nieodpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo też pracować społecznie na rzecz potrzebujących?	tak	2173	84,0%	1717	76,7%	428	89,0%	622	76,1%	389	82,8%
	nie	413	16,0%	522	23,3%	53	11,0%	195	23,9%	81	17,2%
Czy w przeciągu ostatnich pięciu lat pracował/a Pan/Pani jako wolontariusz/ka?	tak	1329	51,4%	970	43,3%	235	48,9%	325	39,8%	210	44,7%
	nie	1257	48,6%	1268	56,7%	246	51,1%	492	60,2%	260	55,3%
Jak Pan/Pani sądzi, jaki wpływ na życie lokalnej społeczności mają osoby takie jak Pani?	duży	799	30,9%	386	17,2%	131	27,2%	112	13,7%	102	21,7%
	taki sobie/przeciętny	1176	45,5%	1051	46,9%	199	41,4%	320	39,2%	221	47,0%
	niewielki	502	19,4%	634	28,3%	117	24,3%	284	34,8%	118	25,1%
	żaden	109	4,2%	168	7,5%	34	7,1%	101	12,4%	29	6,2%
Czy zgodziłby się Pan/Pani na obniżenie swojego wynagrodzenia aby:	ratować bibliotekę przed upadkiem	582	22,5%	332	14,8%	45	9,4%	165	20,2%	108	23,0%
	uniknąć w bibliotece zwolnień pracowników	546	21,1%	569	25,4%	77	16,0%	174	21,3%	130	27,7%
	stworzyć szansę zatrudnienia głęboko potrzebującej osobie	255	9,9%	266	11,9%	66	13,7%	109	13,3%	68	14,5%
	zgodziłbym się / zgodziłabym się pod innym warunkiem	757	29,3%	650	29,0%	181	37,6%	193	23,6%	103	21,9%
	nie zgodziłbym się / nie zgodziłabym się pod żadnym warunkiem	446	17,2%	422	18,8%	112	23,3%	176	21,5%	61	13,0%
Czy dyrekcja Pana/Pani biblioteki wspiera działania prospołeczne?	tak, uważa je za element misji biblioteki	1214	46,9%	644	28,8%	197	41,0%	240	29,4%	139	29,6%
	tak, pod warunkiem, że nie odbywają się kosztem podstawowych usług, a bibliotekarze nie zaniedbują swojej pracy	1208	46,7%	1255	56,1%	238	49,5%	421	51,5%	246	52,3%
	nie, stara się unikać tego typu akcji, pochłaniają tylko pieniądze i czas pracowników	164	6,3%	340	15,2%	46	9,6%	156	19,1%	85	18,1%

		Typ biblioteki									
		publiczna		uczelniana		szkolna		naukowa (nieuczelniana)		inna	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Czy zna Pan/Pani jakiegoś bibliotekarza, o którym wiadomo, że dobrowolnie i nieodpłatnie pracuje na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi lub miasta albo też pracuje społecznie na rzecz potrzebujących?	tak	1860	71,9%	1532	68,4%	229	47,6%	509	62,3%	334	71,1%
	nie	726	28,1%	707	31,6%	252	52,4%	308	37,7%	136	28,9%
Proszę podać, co jest dla Pana/Pani ważne w życiu: pomagać potrzebującym	0	1920	74,2%	1649	73,6%	397	82,5%	631	77,2%	345	73,4%
	1	666	25,8%	590	26,4%	84	17,5%	186	22,8%	125	26,6%

Źródło: opracowanie własne.

Następną analizowaną zmienną jest typ stanowiska, na którym zatrudniony jest respondent. Wyróżniono dyrektorów bibliotek, osoby zatrudnione na stanowiskach kierowniczych oraz pracowników liniowych. Badania kapitału społecznego prowadzone przez innych autorów pokazują, że osoby na stanowiskach kierowniczych charakteryzują się zwykle większą aktywnością społeczną i dysponują bardziej rozbudowaną siecią społeczną, która ułatwia funkcjonowanie społeczne, zarówno w sferach rodzinnej oraz koleżeńskiej, jak i zawodowej¹⁴. Ponadto trzeba podkreślić, że akceptacja dla zachowań prospołecznych ze strony kadry kierowniczej jest konieczna, by personel liniowy bibliotek mógł realizować dodatkowe funkcje społeczne. Badanie potwierdziło zwiększoną aktywność kadry kierowniczej, co jest ważne nie tylko z powodu wysokiego poziomu akceptacji dla tego typu działań, ale też dlatego, że budzi nadzieję, iż kadra ta będzie chętniej sama inicjować aktywność społeczną bibliotekarzy. I tak statystycznie najczęściej dyrektorom (89,8%) zdarzyło się dobrowolnie i nieodpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo też pracować społecznie na rzecz potrzebujących. Również dyrektorzy najczęściej (54,5%) w ciągu ostatnich pięciu lat pracowali jako wolontariusze. Najczęściej też (34,9%) uważają, że wpływ na życie lokalnej społeczności osób takich jakich jak oni jest duży. Dyrektorzy częściej niż osoby na pozostałych stanowiskach (23,3%) zgodziliby się na obniżenie swojego wynagrodzenia, aby ratować bibliotekę. Grupa ta najczęściej również (48%) uważa, że dyrekcja wspiera działania prospołeczne, gdyż jest to jej misją. Dyrektorzy (72,8%) i kierownicy (72,3%) najczęściej udzielali odpowiedzi, że znają jakiegoś bibliotekarza, o którym wiadomo, że dobrowolnie i nieodpłatnie pracuje na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi lub miasta albo też pracuje społecznie na rzecz potrzebujących. Z kolei bibliotekarze zatrudnieni na stanowiskach liniowych częściej (25,9%) niż inni uważają, że ważna jest pomoc potrzebującym. Wszystkie te wyniki potwierdzają gotowość personelu i kadry kierowniczej bibliotek do współpracy

14 K. Growiec, *Kapitał społeczny. Geneza i społeczne konsekwencje*, Warszawa 2011, s. 65–69.

w zakresie budowania sieci społecznego zaangażowania. Uwagę zwraca jedynie brak przekonania wielu respondentów o własnym wpływie na lokalną społeczność. O ile w przypadku kadry kierowniczej struktura odpowiedzi jest jeszcze akceptowalna, o tyle wśród personelu liniowego brak takiego przekonania może blokować chęć podejmowania niektórych działań i programów prospołecznych.

Tabela 3. Statystyki krzyżowe odpowiedzi na poszczególne pytania w zależności od stanowiska pracy

		Stanowisko					
		dyrektor lub kierownik (w bibliotece, w której nie ma stanowiska dyrektora)		kierownik (w bibliotece, w której jest stanowisko dyrektora)		bibliotekarz (pracownik liniowy)	
		n	%	n	%	n	%
Czy kiedykolwiek zdarzyło się Panu/Pani dobrowolnie i nieodpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo też pracować społecznie na rzecz potrzebujących?	tak	1053	89,8%	1350	80,7%	2926	78,1%
	nie	120	10,2%	323	19,3%	821	21,9%
Czy w przeciągu ostatnich pięciu lat pracował/a Pan/Pani jako wolontariusz/ka?	tak	641	54,6%	722	43,2%	1706	45,5%
	nie	532	45,4%	951	56,8%	2040	54,5%
Jak Pan/Pani sądzi, jaki wpływ na życie lokalnej społeczności mają osoby takie jak Pan/Pani?	duży	409	34,9%	397	23,7%	724	19,3%
	taki sobie / przeciętny	504	43,0%	742	44,4%	1721	45,9%
	niewielki	223	19,0%	421	25,2%	1011	27,0%
	żaden	37	3,2%	113	6,8%	291	7,8%
Czy zgodziłby się Pan/Pani na obniżenie swojego wynagrodzenia, aby:	ratować bibliotekę przed upadkiem	273	23,3%	376	22,5%	583	15,6%
	uniknąć w bibliotece zwolnień pracowników	303	25,8%	398	23,8%	795	21,2%
	stworzyć szansę zatrudnienia głęboko potrzebującej osobie	121	10,3%	178	10,6%	465	12,4%
	zgodziłbym się / zgodziłabym się pod innym warunkiem	294	25,1%	451	27,0%	1139	30,4%
	nie zgodziłbym się / nie zgodziłabym się pod żadnym warunkiem	182	15,5%	270	16,1%	765	20,4%
Czy dyrekcja Pana/Pani biblioteki wspiera działania prospołeczne?	tak, uważa je za element misji biblioteki	563	48,0%	637	38,1%	1234	32,9%
	tak, pod warunkiem, że nie odbywają się kosztem podstawowych usług, a bibliotekarze nie zaniedbują swojej pracy	551	47,0%	871	52,1%	1946	51,9%
	nie, stara się unikać tego typu akcji, pochłaniają tylko pieniądze i czas pracowników	59	5,0%	165	9,9%	567	15,1%

		Stanowisko					
		dyrektor lub kierownik (w bibliotece, w której nie ma stanowiska dyrektora)		kierownik (w bibliotece, w której jest stanowisko dyrektora)		bibliotekarz (pracownik liniowy)	
		n	%	n	%	n	%
Czy zna Pan/Pani jakiegoś bibliotekarza, o którym wiadomo, że dobrowolnie i nieodpłatnie pracuje na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi lub miasta albo też pracuje społecznie na rzecz potrzebujących?	tak	854	72,8%	1210	72,3%	2400	64,1%
	nie	319	27,2%	463	27,7%	1347	35,9%
Proszę podać, co jest dla Pana/Pani ważne w życiu: pomagać potrzebującym	0	901	76,8%	1263	75,5%	2778	74,1%
	1	272	23,2%	410	24,5%	969	25,9%

Źródło: opracowanie własne.

Kolejna poddana analizie kwestia dotyczy wielkości miejscowości, w której pracują respondenci (tab. 4). Zwykle badania kapitału społecznego pokazują jego niski poziom w aglomeracjach wiejskich oraz wyższy w dużych miastach. W pewnym uproszczeniu można powiedzieć, że relacje osób zamieszkujących wieś są mniej liczne, ale trwalsze (silne więzi rodzinne, mniej znajomych), natomiast osoby mieszkające w dużych miastach mają większą liczbę znajomych, z którymi jednak więzi mogą okazać się nieco mniej trwałe. W tym kontekście warto przywołać badania Matthew R. Griffisa oraz Catherine A. Johnson, którzy ustalili, że działania bibliotek w regionach wiejskich mające za zadanie zwiększać poczucie spójności społecznej oraz integrację lokalnych mieszkańców mogą mieć niepożądane konsekwencje i wiązać się z wykluczeniem. Wynika to z faktu, że w pewnym momencie silna spójność lokalnych społeczności zaczyna je ograniczać i negatywnie wpływać na nawiązywanie dalszych relacji, np. wykraczających poza najbliższą gminę¹⁵.

Analizując uzyskane w badaniu informacje związane z wielkością miejscowości, w której znajduje się biblioteka, można podsumować, że istotnie statystycznie najczęściej (90,8%) osoby zatrudnione w bibliotekach wiejskich dobrowolnie i nieodpłatnie pracują na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo też pracują społecznie na rzecz osób potrzebujących. Pracownikom bibliotek wiejskich najczęściej (61,7%) w ciągu ostatnich pięciu lat zdarzyło się pracować w charakterze wolontariusza. Pracownicy ci także najczęściej (36,4%) uważają, że ich wpływ na życie lokalnej społeczności jest duży, ponadto częściej niż inne grupy respondentów (21,8%) osoby te zgodziłyby się na obniżenie swojego wynagrodzenia, aby ratować bibliotekę. Pracownicy bibliotek wiejskich najczęściej również (48,2%) uważają, że dyrekcja wspiera działania prospołeczne, gdyż jest to jej misją, oraz sądzą, że ważna

15 M. R. Griffis, C. A. Johnson, *Social Capital and Inclusion in Rural Public Libraries: A Qualitative Approach*, „Journal of Librarianship and Information Science” 2014, vol. 46, no. 2, s. 96-109.

jest pomoc osobom potrzebującym (27,4%). Z kolei pracownicy bibliotek miejskich najczęściej wskazywali, że znają jakiegoś bibliotekarza, o którym wiadomo, że dobrowolnie i nieodpłatnie pracuje na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi lub miasta albo też pracuje społecznie na rzecz osób potrzebujących.

Tabela 4. Statystyki krzyżowe odpowiedzi na poszczególne pytania w zależności od miejscowości. w której znajduje się biblioteka

		Miejscowość							
		wieś		miasto do 100 tys. mieszkańców		miasto od 100 do 500 tys. mieszkańców		miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Czy kiedykolwiek zdarzyło się Panu/Pani dobrowolnie i nieodpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo też pracować społecznie na rzecz potrzebujących?	tak	720	90,8%	1346	81,4%	1366	78,0%	1897	79,2%
	nie	73	9,2%	308	18,6%	386	22,0%	497	20,8%
Czy w przeciągu ostatnich pięciu lat pracował/a Pan/Pani jako wolontariusz/ka?	tak	489	61,7%	831	50,2%	769	43,9%	980	40,9%
	nie	304	38,3%	823	49,8%	982	56,1%	1414	59,1%
Jak Pan/Pani sądzi, jaki wpływ na życie lokalnej społeczności mają osoby takie jak Pan/Pani?	duży	289	36,4%	446	27,0%	353	20,1%	442	18,5%
	taki sobie/przeciętny	349	44,0%	781	47,2%	805	45,9%	1032	43,1%
	niewielki	134	16,9%	344	20,8%	473	27,0%	704	29,4%
	żaden	21	2,6%	83	5,0%	121	6,9%	216	9,0%
Czy zgodziłby się Pan/Pani na obniżenie swojego wynagrodzenia, aby:	ratować bibliotekę przed upadkiem	173	21,8%	329	19,9%	307	17,5%	423	17,7%
	uniknąć w bibliotece zwolnień pracowników	157	19,8%	399	24,1%	409	23,3%	531	22,2%
	stworzyć szansę zatrudnienia głęboko potrzebującej osobie	110	13,9%	168	10,2%	202	11,5%	284	11,9%
	zgodziłbym się / zgodziłabym się pod innym warunkiem	198	25,0%	472	28,5%	485	27,7%	729	30,5%
	nie zgodziłbym się / nie zgodziłabym się pod żadnym warunkiem	155	19,5%	286	17,3%	349	19,9%	427	17,8%
Czy dyrekcja Pana/Pani biblioteki wspiera działania prospołeczne?	tak, uważa je za element misji biblioteki	382	48,2%	691	41,8%	619	35,3%	742	31,0%
	tak, pod warunkiem, że nie odbywają się kosztem podstawowych usług, a bibliotekarze nie zaniedbują swojej pracy	349	44,0%	808	48,9%	932	53,2%	1279	53,4%
	nie, stara się unikać tego typu akcji, pochłaniają tylko pieniądze i czas pracowników	62	7,8%	155	9,4%	201	11,5%	373	15,6%

		Miejscowość							
		wieś		miasto do 100 tys. mieszkańców		miasto od 100 do 500 tys. mieszkańców		miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Czy zna Pan/Pani jakiegoś bibliotekarza, o którym wiadomo, że dobrowolnie i nieodpłatnie pracuje na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi lub miasta albo też pracuje społecznie na rzecz potrzebujących?	tak	521	65,7%	1132	68,4%	1220	69,6%	1591	66,5%
	nie	272	34,3%	522	31,6%	532	30,4%	803	33,5%
Proszę podać, co jest dla Pana/Pani ważne w życiu: pomagać potrzebującym	0	576	72,6%	1212	73,3%	1306	74,5%	1848	77,2%
	1	217	27,4%	442	26,7%	446	25,5%	546	22,8%

Źródło: opracowanie własne.

Następną omawianą zmienną jest wiek respondentów (tab. 5). Istotnie statystycznie im starsza jest badana osoba, tym częściej kiedykolwiek zdarzyło się jej dobrowolnie i nieodpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo też pracować społecznie na rzecz osób potrzebujących. Jednak jako wolontariusze najczęściej (53,5%) pracują osoby w wieku do 30 lat, co może mieć różne przyczyny i być związane np. z dietnością (założenie własnej rodziny ogranicza ilość czasu wolnego, który można przeznaczyć na działania wolontariackie). Pracownicy bibliotek w wieku powyżej 50 lat najczęściej (24,2%) uważają też, że osoby takie jak one mogą mieć duży wpływ na życie lokalnej społeczności. Z kolei pracownicy bibliotek poniżej 50. roku życia. chętniej zgodziliby się na obniżenie swojego wynagrodzenia, aby pomóc innym. Pracownicy bibliotek w wieku powyżej 50 lat najczęściej (39,8%) uważają, że dyrekcja wspiera działania prospołeczne, gdyż jest to element misji biblioteki. Również częściej niż inni (69,4%) znają innych bibliotekarzy, o których wiadomo, że dobrowolnie i nieodpłatnie pracują na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi lub miasta albo też pracują społecznie na rzecz potrzebujących oraz uważają (27,5%), że ważna jest pomoc osobom potrzebującym. Podsumowując tę kwestię, warto zauważyć, że wiek może mieć związek z poziomem zaufania do innych ludzi, a więc i chęcią pomocy innym. Wskazuje się, że osoby powyżej 50. roku życia częściej darzą innych ludzi zaufaniem, ale też z różnych względów utrzymują mniej kontaktów społecznych¹⁶.

16 D. Bazuń, M. Kwiatkowski, *Lubuskie sieci inkluzji: tożsamość regionalna, kapitał społeczny, aktywna integracja*, Warszawa 2015; K. Growiec, *Kapitał społeczny. Geneza i społeczne konsekwencje*, Warszawa 2011.

Tabela 5. Statystyki krzyżowe odpowiedzi na poszczególne pytania w zależności od wieku

		Wiek					
		do 30. roku życia		31–50 lat		powyżej 50. roku życia	
		n	%	n	%	n	%
Czy kiedykolwiek zdarzyło się Panu/ Pani dobrowolnie i nieodpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo też pracować społecznie na rzecz potrzebujących?	tak	413	74,1%	2574	80,4%	2342	82,6%
	nie	144	25,9%	626	19,6%	494	17,4%
Czy w przeciągu ostatnich pięciu lat pracował/a Pan/Pani jako wolontariusz/ka?	tak	298	53,5%	1497	46,8%	1274	44,9%
	nie	259	46,5%	1702	53,2%	1562	55,1%
Jak Pan/Pani sądzi, jaki wpływ na życie lokalnej społeczności mają osoby takie jak Pan/Pani?	duży	123	22,1%	720	22,5%	687	24,2%
	taki sobie/przeciętny	234	42,0%	1463	45,7%	1270	44,8%
	niewielki	152	27,3%	801	25,0%	702	24,8%
	żaden	48	8,6%	216	6,8%	177	6,2%
Czy zgodziłby się Pan/Pani na obniżenie swojego wynagrodzenia, aby:	ratować bibliotekę przed upadkiem	116	20,8%	522	16,3%	594	20,9%
	uniknąć w bibliotece zwolnień pracowników	76	13,6%	733	22,9%	687	24,2%
	stworzyć szansę zatrudnienia głęboko potrzebującej osobie	52	9,3%	362	11,3%	350	12,3%
	zgodziłbym się / zgodziłabym się pod innym warunkiem	175	31,4%	1000	31,3%	709	25,0%
	nie zgodziłbym się / nie zgodziłabym się pod żadnym warunkiem	138	24,8%	583	18,2%	496	17,5%
Czy dyrekcja Pana/Pani biblioteki wspiera działania prospołeczne?	tak, uważa je za element misji biblioteki	195	35,0%	1110	34,7%	1129	39,8%
	tak, pod warunkiem, że nie odbywają się kosztem podstawowych usług, a bibliotekarze nie zaniedbują swojej pracy	278	49,9%	1668	52,1%	1422	50,1%
	nie, stara się unikać tego typu akcji, pochłaniają tylko pieniądze i czas pracowników	84	15,1%	422	13,2%	285	10,0%
Czy zna Pan/Pani jakiegoś bibliotekarza, o którym wiadomo, że dobrowolnie i nieodpłatnie pracuje na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi lub miasta albo też pracuje społecznie na rzecz potrzebujących?	tak	344	61,8%	2153	67,3%	1967	69,4%
	nie	213	38,2%	1047	32,7%	869	30,6%
Proszę podać co jest dla Pana/ Pani ważne w życiu: pomagać potrzebującym	0	451	81,0%	2435	76,1%	2056	72,5%
	1	106	19,0%	765	23,9%	780	27,5%

Źródło: opracowanie własne.

Płeć, jako kolejna poddana analizie zmienna, różnicuje istotnie odpowiedzi tylko w niektórych przypadkach (tab. 6). Istotnie statystycznie kobietom częściej (81,6%) niż mężczyznom (75,9%) kiedykolwiek zdarzyło się dobrowolnie i nieodpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo też pracować społecznie na rzecz potrzebujących. Kobiety częściej (23,7%) niż mężczyźni (20%) uważają swój wpływ na życie lokalnej społeczności za duży. Kobiety częściej również (37,2%) niż mężczyźni (34,9%) uważają, że dyrekcja wspiera działania prospołeczne, gdyż jest to jej misją. Mężczyźni z kolei częściej (72,9%) niż kobiety (66,9%) znają jakiegoś bibliotekarza, o którym wiadomo, że dobrowolnie i nieodpłatnie pracuje na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi lub miasta albo też pracuje społecznie na rzecz potrzebujących.

Tabela 6. Statystyki krzyżowe odpowiedzi na poszczególne pytania w zależności od płci osób badanych

		Płeć			
		kobieta		mężczyzna	
		n	%	n	%
Czy kiedykolwiek zdarzyło się Panu/Pani dobrowolnie i nieodpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo też pracować społecznie na rzecz potrzebujących?	tak	4642	81,6%	687	75,9%
	nie	1046	18,4%	218	24,1%
Czy w przeciągu ostatnich pięciu lat pracował/a Pan/Pani jako wolontariusz/ka?	tak	2628	46,2%	441	48,7%
	nie	3059	53,8%	464	51,3%
Jak Pan/Pani sądzi, jaki wpływ na życie lokalnej społeczności mają osoby takie jak Pan/Pani?	duży	1349	23,7%	181	20,0%
	taki sobie / przeciętny	2573	45,2%	394	43,5%
	niewielki	1413	24,8%	242	26,7%
	żaden	353	6,2%	88	9,7%
Czy zgodziłby się Pan/Pani na obniżenie swojego wynagrodzenia, aby:	ratować bibliotekę przed upadkiem	1075	18,9%	157	17,3%
	uniknąć w bibliotece zwolnień pracowników	1300	22,9%	196	21,7%
	stworzyć szansę zatrudnienia głęboko potrzebującej osobie	669	11,8%	95	10,5%
	zgodziłbym się / zgodziłabym się pod innym warunkiem	1605	28,2%	279	30,8%
	nie zgodziłbym się / nie zgodziłabym się pod żadnym warunkiem	1039	18,3%	178	19,7%
Czy dyrekcja Pana/Pani biblioteki wspiera działania prospołeczne?	tak, uważa je za element misji biblioteki	2118	37,2%	316	34,9%
	tak, pod warunkiem, że nie odbywają się kosztem podstawowych usług, a bibliotekarze nie zaniedbują swojej pracy	2917	51,3%	451	49,8%
	nie, stara się unikać tego typu akcji, pochłaniają tylko pieniądze i czas pracowników	653	11,5%	138	15,2%

		Płeć			
		kobieta		mężczyzna	
		n	%	n	%
Czy zna Pan/Pani jakiegoś bibliotekarza, o którym wiadomo, że dobrowolnie i nieodpłatnie pracuje na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi lub miasta albo też pracuje społecznie na rzecz potrzebujących?	tak	3804	66,9%	660	72,9%
	nie	1884	33,1%	245	27,1%
Proszę podać co jest dla Pana/Pani ważne w życiu: pomagać potrzebującym	0	4247	74,7%	695	76,8%
	1	1441	25,3%	210	23,2%

Źródło: opracowanie własne.

Mężczyźni mają wyższe wyniki, jeśli chodzi o uczestniczenie w spotkaniach publicznych z udziałem mieszkańców dotyczących jakichś praktycznych spraw miejscowości, w której zamieszkują, oraz w kategoriach „branie udziału w zbiórkach pieniędzy” lub „zbiórce darów w ramach akcji charytatywnej” (tab. 7).

Tabela 7. Statystyki różnic według płci

Płeć		Czy w Pana/Pani bibliotece są osoby głęboko zaangażowane w pomoc społeczną? Proszę podać liczbę takich osób	Ile razy w ciągu ostatniego roku brał/a Pan/Pani udział w spotkaniu publicznym z udziałem mieszkańców dotyczącym jakichś praktycznych spraw miejscowości, w której Pan/Pani mieszka?	Ile razy w ciągu ostatniego roku brał/a Pan/Pani udział w zbiórce pieniędzy lub ofiarował/a Pan/Pani pieniądze na jakiś cel?	Ile razy w ciągu ostatniego roku brał/a Pan/Pani udział w zbiórce darów lub ofiarował/a Pan/Pani jakieś rzeczy w ramach akcji charytatywnej?
kobieta	średnia	2,93	1,86	4,49	2,97
	N	5657	5681	5670	5676
	mediana	1,00	1,00	2,00	2,00
	odchylenie standardowe	6,44	4,70	7,99	5,56
mężczyzna	średnia	3,75	1,68	5,46	2,55
	N	900	902	903	902
	mediana	1,00	0,00	2,00	1,00
	odchylenie standardowe	11,15	3,77	10,40	5,60
Ogółem	średnia	3,04	1,83	4,63	2,92
	N	6557	6583	6573	6578
	mediana	1,00	1,00	2,00	2,00
	Odchylenie standardowe	7,28	4,58	8,37	5,56
Test U Manna-Whitneya	Z	-0,492	-4,272	-0,307	-7,917
	p	0,623	< 0,001	0,759	< 0,001

Źródło: opracowanie własne.

Jak można zobaczyć w tabeli 8 (istotnie statystycznie w każdej z czterech zmiennych), im osoba jest starsza, tym ma wyższe wyniki w ocenie liczby osób głęboko

zaangażowanych w pomoc społeczną, w uczestnictwie w spotkaniach publicznych z udziałem mieszkańców dotyczących jakichś praktycznych spraw miejscowości, w której mieszka, oraz w udziale w zbiórkach pieniędzy, w zbiórkach darów albo w akcjach charytatywnych (tab. 8).

Tabela 8. Statystyki różnic według wieku

Wiek		Czy w Pana/ Pani bibliotece są osoby głęboko zaangażowane w pomoc społeczną? Proszę podać liczbę takich osób	Ile razy w ciągu ostatniego roku brał/a Pan/Pani udział w spotkaniu publicznym z udziałem mieszkańców dotyczącym jakichś praktycznych spraw miejscowości, w której pani mieszka?	Ile razy w ciągu ostatniego roku brał/a Pan/Pani udział w zbiórce pieniędzy lub oferował/a Pan/ Pani pieniądze na jakiś cel?	Ile razy w ciągu ostatniego roku brał/a Pan/Pani udział w zbiórce darów lub ofiarował/a Pan/ Pani jakieś rzeczy w ramach akcji charytatywnej?
do 30. roku życia	średnia	2,51	1,00	3,78	2,05
	N	555	555	555	554
	mediana	1,00	0,00	2,00	1,00
	odchylenie standardowe	5,65	2,39	8,65	5,36
31–50 lat	średnia	2,93	1,63	4,33	2,81
	N	3186	3198	3191	3194
	mediana	1,00	1,00	2,00	2,00
	odchylenie standardowe	7,99	3,33	7,49	4,65
powyżej 50. roku życia	średnia	3,27	2,22	5,13	3,20
	N	2816	2830	2827	2830
	mediana	1,00	1,00	3,00	2,00
	odchylenie standardowe	6,68	5,91	9,19	6,45
Ogółem	średnia	3,04	1,83	4,63	2,92
	N	6557	6583	6573	6578
	mediana	1,00	1,00	2,00	2,00
	odchylenie standardowe	7,28	4,58	8,37	5,56
ANOVA Kruskala- Wallisa	H	15,204	143,774	67,209	101,153
	df	2	2	2	2
	p	< 0,001	< 0,001	< 0,001	< 0,001

Źródło: opracowanie własne.

Warto również zwrócić uwagę, że osoby mieszkające na wsi częściej uczestniczą w spotkaniach publicznych z udziałem mieszkańców dotyczących jakichś praktycznych spraw miejscowości. Natomiast osoby mieszkające w miastach mają wyższe wyniki w ocenie liczby osób głęboko zaangażowanych w pomoc społeczną oraz większą aktywność w zakresie udziału w zbiórkach pieniędzy (tab. 9).

Tabela 9. Statystyki różnic według miejscowości, w której znajduje się biblioteka

Wielkość miejscowości, w której znajduje się biblioteka		Czy w Pana/ Pani bibliotece są osoby głęboko zaangażowane w pomoc społeczną? Proszę podać liczbę takich osób	Ile razy w ciągu ostatniego roku brał/a Pan/Pani udział w spotkaniu publicznym z udziałem mieszkańców dotyczącym jakichś praktycznych spraw miejscowości, w której pani mieszka?	Ile razy w ciągu ostat- niego roku brał/a Pan/ Pani udział w zbiórce pie- niędzy lub ofe- rował/a Pan/ Pani pieniądze na jakiś cel?	Ile razy w ciągu ostatniego roku brał/a Pan/Pani udział w zbiórce darów lub ofiarował/a Pan/ Pani jakies rzeczy w ramach akcji charytatyw- nej?
wieś	średnia	2,62	3,17	4,17	2,47
	N	792	793	791	792
	mediana	1,00	2,00	2,00	2,00
	odchylenie standardowe	4,96	4,10	8,00	3,06
miasto do 100 tys. mieszkańców	średnia	2,74	2,34	4,55	3,05
	N	1647	1652	1651	1652
	mediana	1,00	1,00	2,00	2,00
	odchylenie standardowe	8,84	6,45	8,91	7,06
miasto od 100 do 500 tys. mieszkańców	średnia	3,22	1,48	4,94	3,00
	N	1740	1748	1745	1747
	mediana	1,00	0,00	3,00	2,00
	odchylenie standardowe	6,49	3,80	8,65	5,55
miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	średnia	3,25	1,30	4,60	2,91
	N	2378	2390	2386	2387
	mediana	1,00	0,00	2,00	2,00
	odchylenie standardowe	7,26	3,45	7,87	5,01
Ogółem	średnia	3,04	1,83	4,63	2,92
	N	6557	6583	6573	6578
	mediana	1,00	1,00	2,00	2,00
	odchylenie standardowe	7,28	4,58	8,37	5,56
ANOVA Kruskala- Wallisa	H	10,12	368,782	14,339	7,526
	df	3	3	3	3
	p	0,018	< 0,001	0,002	0,057

Źródło: opracowanie własne.

Jeśli chodzi o ocenę zaangażowania w pomoc społeczną, to najwyższe wyniki osiągają kierownicy, w przypadku uczestnictwa w spotkaniu publicznym z udziałem mieszkańców – najwyższe wyniki osiągają dyrektorzy, jeśli zaś chodzi o udział w zbiórce darów lub w akcji charytatywnej najwyższe wyniki uzyskują dyrektorzy i bibliotekarze na stanowiskach szeregowych (tab. 10).

Tabela 10. Statystyki różnic według stanowiska

Stanowisko		Czy w Pana/ Pani bibliotece są osoby głęboko zaangażowane w pomoc społeczną? Proszę podać liczbę takich osób	Ile razy w ciągu ostatniego roku brał/a Pan/Pani udział w spotkaniu publicznym z udziałem mieszkańców dotyczącym jakichś praktycznych spraw miejscowości, w której pani mieszka?	Ile razy w ciągu ostatniego roku brał/a Pan/Pani udział w zbiórce pieniędzy lub oferował/a Pan/Pani pieniądze na jakiś cel?	Ile razy w ciągu ostatniego roku brał/a Pan/Pani udział w zbiórce darów lub ofiarował/a Pan/Pani jakieś rzeczy w ramach akcji charytatywnej?
dyrektor lub kierownik (w bibliotece, w której nie ma stanowiska dyrektora)	średnia	3,04	2,75	4,38	3,00
	N	1163	1171	1169	1170
	mediana	1,00	2,00	2,00	2,00
	odchylenie standardowe	5,52	4,60	6,87	5,83
kierownik (w bibliotece, w której jest stanowisko dyrektora)	średnia	3,51	1,83	4,53	2,67
	N	1663	1671	1669	1669
	mediana	2,00	1,00	2,00	2,00
	odchylenie standardowe	7,29	3,91	7,31	3,95
bibliotekarz (pracownik liniowy)	średnia	2,83	1,54	4,75	3,00
	N	3731	3741	3735	3739
	mediana	1,00	0,00	2,00	2,00
	odchylenie standardowe	7,73	4,81	9,20	6,07
Ogółem	średnia	3,04	1,83	4,63	2,92
	N	6557	6583	6573	6578
	mediana	1,00	1,00	2,00	2,00
	odchylenie standardowe	7,28	4,58	8,37	5,56
ANOVA Kruskala-Wallis	H	48,466	228,359	4,5	7,752
	df	2	2	2	2
	p	< 0,001	< 0,001	0,105	0,021

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku różnic według typu biblioteki (tab. 11) w każdej z czterech zmiennych zachodzą statystycznie istotne różnice. Bibliotekarze bibliotek publicznych mają wyższe wyniki w ocenie liczby osób głęboko zaangażowanych w pomoc społeczną, w uczestnictwie w spotkaniach publicznych z udziałem mieszkańców oraz w udziale w zbiórce darów i akcjach charytatywnych. Jeśli chodzi o udział w zbiórce pieniędzy, to najwyższe wyniki występują wśród bibliotekarzy z uczelni wyższych.

Tabela 11. Statystyki różnic według typu biblioteki

Typ biblioteki		Czy w Pana/ Pani bibliotece są osoby głęboko zaangażowane w pomoc społeczną? Proszę podać liczbę takich osób	Ile razy w ciągu ostatniego roku brał/a Pan/Pani udział w spotkaniu publicznym z udziałem mieszkańców dotyczącym jakichś praktycznych spraw miejscowości, w której pani mieszka?	Ile razy w ciągu ostatnie- go roku brał/a Pan/ Pani udział w zbiórce pie- niędzy lub ofe- rował/a Pan/ Pani pieniądze na jakiś cel?	Ile razy w ciągu ostatniego roku brał/a Pan/Pani udział w zbiórce darów lub ofiarował/a Pan/ Pani jakies rzeczy w ramach akcji charytatywnej?
publiczna	średnia	3,39	2,47	4,24	3,05
	N	2570	2585	2576	2580
	mediana	2,00	1,00	2,00	2,00
	odchylenie standardowe	7,62	5,90	8,04	6,64
uczelniana	średnia	2,70	1,28	5,57	2,96
	N	2230	2234	2233	2232
	mediana	1,00	0,00	3,00	2,00
	odchylenie standardowe	6,00	3,66	9,40	5,29
szkolna	średnia	3,28	1,66	2,90	2,61
	N	476	480	479	481
	mediana	1,00	1,00	2,00	2,00
	odchylenie standardowe	10,69	2,76	4,51	3,86
naukowa (nieuczelniana)	średnia	3,32	1,46	3,95	2,49
	N	812	814	815	815
	mediana	1,00	0,00	2,00	2,00
	odchylenie standardowe	8,19	2,85	7,36	3,33
inna	średnia	2,05	1,75	5,16	3,06
	N	469	470	470	470
	mediana	1,00	1,00	3,00	2,00
	odchylenie standardowe	4,17	3,64	9,07	4,85
Ogółem	średnia	3,04	1,83	4,63	2,92
	N	6557	6583	6573	6578
	mediana	1,00	1,00	2,00	2,00
	odchylenie standardowe	7,28	4,58	8,37	5,56
ANOVA Kruskala- Wallisa	H	89,68	261,682	99,842	13,643
	df	4	4	4	4
	p	< 0,001	< 0,001	< 0,001	< 0,001

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Wyniki uzyskane w badaniu pokazały aktywność społeczną bibliotekarzy, którzy potencjalnie mogą uczestniczyć w integracji lokalnych społeczności, zwiększaniu ich spójności i budowaniu sieci wsparcia. Pomimo pewnych różnic występujących

w zależności od wieku, płci, stanowiska czy miejsca pracy, można uznać, że kadra bibliotek stanowi drugi, zaraz po wymaganej infrastrukturze, element, który może wspierać budowanie zaufania i kapitału społecznego w ujęciu regionalnym i lokalnym. Zdefiniowane na początku artykułu pytania badawcze dały następujące odpowiedzi:

- bibliotekarze angażują się w pomoc drugiemu człowiekowi, tj. sami, bez nacisku ze strony przełożonych i nieodpłatnie, chcą wspierać osoby potrzebujące;
- ich działania społeczne są wspierane przez przełożonych, którzy również są otwarci na pomoc drugiemu człowiekowi;
- bibliotekarze uważają za istotny cel życiowy pomagać potrzebującym osobom;
- bibliotekarze rzadko reprezentują przekonanie, że ich działania mają istotny wpływ na życie lokalnej społeczności.

Jak wynika z powyższego zestawienia, kwestią, która może mieć negatywny wpływ na gotowość bibliotek do aktywizacji społecznej, jest brak wiary bibliotekarzy, że ich działania przynoszą skutek dla funkcjonowania lokalnych społeczności (tab. 12). Takie przekonanie może zniechęcać do działania i obniżać satysfakcję pracowników. Być może korzystne byłoby wprowadzenie jakichś form ewaluacji po przeprowadzonych przez bibliotekę projektach, co pokazywałoby pozytywny skutek podejmowanych działań.

Tabela 12. Statystyki częstości i procentowe dotyczące pytania: „Jak Pan/Pani sądzi, jaki wpływ na życie lokalnej społeczności mają osoby takie jak Pan/Pani?”

		Częstość	Procent	Procent skumulowany
Odpowiedzi	duży	1530	23,2	23,2
	taki sobie / przeciętny	2967	45,0	68,2
	niewielki	1655	25,1	93,3
	żaden	441	6,7	100,0
	Ogółem	6593	100,0	–

Źródło: opracowanie własne.

Po zapoznaniu się z wynikami ankiety zasadne wydaje się postawienie hipotezy, że biblioteki, zwłaszcza te o lokalnym charakterze, obsługujące mniejsze społeczności, które pozbawione są szerokiego wyboru usług kulturalnych, edukacyjnych i społecznych, mogą i powinny wspierać budowę sieci społecznych mających na celu integrację i rozwój lokalnych społeczności.

Bibliografia

- Centrum Badania Opinii Społecznej, *O nieufności i zaufaniu. Komunikat z badań*, nr 35/2018, [on-line:] https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_035_18.PDF – 10.05.2020.
- Działek J., Murzyn-Kupisz M., *Rola bibliotek w budowaniu i wzmacnianiu zasobów kapitału społecznego w województwie małopolskim*, „Zarządzanie Biblioteką” 2014, t. 1, nr 6, s. 9–32.
- Griffis M. R., Johnson C. A., *Social Capital and Inclusion in Rural Public Libraries: A Qualitative Approach*, „Journal of Librarianship and Information Science” 2014, vol. 46, no. 2, s. 96–109.

- Growiec K., *Kapitał społeczny. Geneza i społeczne konsekwencje*, Warszawa 2011.
- Kanafa-Chmielewska D., *Zaangażowanie społeczne z perspektywy psychologicznej*, „Psychologia Społeczna” 2016, t. 11, nr 3, s. 310–320.
- Kapitał społeczny: interpretacje, impresje, operacjonalizacja*, red. M. Klimowicz, W. Bokajło, Warszawa 2010.
- Ogólnopolskie Forum Organizatorów Społeczności Lokalnej, *Jak budować sieci współpracy?*, 2020, [on-line:] <http://www.osl.org.pl/jak-budowac-siec-wspolpracy/> – 15.09.2020.
- Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Projekt. Część II*, red. M. Boni, Warszawa 2011, [on-line:] http://zds.kprm.gov.pl/sites/default/files/dsrk_2_tom_17_listopada_2011_0.pdf – 10.06.2020.
- Putnam R. D., Leonardi R., Nanetti R. Y., *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton 1993.
- Putnam, R. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York 2000.
- Rozwój społeczności, budowanie zdolności i rozwój gospodarczy. Definicje według CDF i zagadnienia powiązane*, [on-line:] http://www.owes.info.pl/biblioteka/rozwoj_spoolecznosci_sue_webb.pdf – 18.09.2020.
- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*, red. M. Smoleń, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Załącznik do uchwały nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Monitor Polski. Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej, poz. 378, Warszawa 2013.
- Wojciechowska M., *Kształtowanie kapitału społecznego. Ujęcie z perspektywy bibliotecznej*, Warszawa 2019.

Can Librarians Build Community Involvement Networks?

Results of a Survey of Library Staff Attitudes

Abstract

Research on social capital carried out in recent years shows that its development and strengthening of social networks can also be influenced by various types of cultural and scientific institutions working for the benefit of local communities. Although libraries were originally established for a very different purpose, it is noteworthy that they are among the few institutions that enjoy a high level of trust from the public. As such, they can contribute to building local social networks and social capital. In order for these processes to take place, it is necessary to have both the premises and equipment available in the local centres, as well as appropriate personnel with specific attitudes, knowledge, experience, and preparation for these types of activities. To illustrate conditions in library institutions, this paper presents the results of a survey of library staff attitudes, conducted among library staff from twenty countries around the world. The research confirmed the presence of pro-social attitudes in this group.

Keywords: social capital, library staff, social networks, social activity, social involvement, libraries.